

*Доцент кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Пікуля Тетяна Олександрівна*

ДЕРЖАВНИЙ ПРОСТІР ЯК ЗАСАДА ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Однією з обов'язкових рис державності є наявність у національній держави «визначеної території». Відповідний юридичний факт вперше був закріплений у ст. 1 Конвенції про права та обов'язки держав, підписаної у Монтевідео (Уругвай) 26 грудня 1933 р. У відповідній Конвенції, зокрема, зазначалося, що «Держава, як суб'єкт міжнародного права повинна володіти такими властивостями: (а) постійне населення; (б) визначена територія; (с) уряд; (д) здатність вступати у відносини з іншими державами».

Радянська правова наука визначала територію як простір, у межах якого держава реалізує свій суверенітет, де пануючий у державі клас здійснює свою державну владу, розпоряджаючись, зокрема, і самою територією та організовуючи її в адміністративному відношенні, відповідно до своїх інтересів.

Провідні сучасні дослідники проблем просторового буття держави Ю.М. Оборотов та І.В. Долматов, у спільній праці «Державна територія та державний простір: співвідношення понять», стверджують, що «...протягом останніх двох десятиріч поняття «територія» в усе більшому ступені заміщується поняттям «простір»».

Аналіз наведених доктринальних положень свідчить про певні тенденції, які прослідковуються у інтерпретації поняття «територія». По-перше, відповідне поняття тлумачиться через категорію «простір»; по-друге, сучасні дослідники інституту державної території заміщують поняття «територія» на користь державного простору.

Щоб зрозуміти наскільки така тенденція є виправданою звернемося до гуманітарних та природничих наук, бо саме з них поняття «територія» і «простір» були рецеповані в юриспруденцію.

У філософії «простір» – одна з основних об'єктивних форм існування матерії. Це абстрактне поняття, що виражає існування взаємозв'язку між речами, а також порядок їхнього розміщення один відносно одного. Простір характеризує розташування матеріальних об'єктів один відносно інших, виражає протяжність тіл, їх співіснування.

У Географічному енциклопедичному словнику поняття географічного простору визначається шляхом перенесення терміну «простір» з філософії в географію. Виділяють фізичний, біологічний, соціальний та соціально-психологічний типи простору, які пов'язані з тими чи іншими сторонами буття.

Отож визначальною особливістю простору є те, що він характеризує порядок розташування та взаємозв'язку речей між собою, і не обов'язково саме на земній поверхні. Простір може бути фізичний, біологічний, соціальний та соціально-психологічний.

На відміну від поняття «простір», як стверджує В.М. Кравчук, поняття

«територія» відрізняється своєю конкретністю, окресленістю певними координатами.

Термін «територія» вживається, як правило, для позначення обмеженої частини твердої поверхні земної суші з притаманними їй природними, а також створеними в результаті людської діяльності (антропогенними) властивостями і ресурсами, яка характеризується певною єдністю, зокрема природною чи суспільною.

Вона визначається такими параметрами: протяжністю (площею); особливостями географічного розташування; визначеним типом (типами) природного ландшафту; ступенем господарського освоєння; здатністю виконувати роль «просторової основи діяльності суспільства».

Відповідно, територія та простір є самостійними явища, але сутнісна не антагоністичні між собою. На відміну від простору, територія завжди має свої визначені, конкретні межі. Наприклад, у теорії вітчизняного державознавства просторове буття держави найчастіше обмежується характеристикою територіального устрою держави, який завжди є нормативно визначений, існує у межах державних кордонів.

Натомість, простір – це форма, вмістилище в якому одночасно розташовані взаємозв'язані предмети, об'єкти, явища людського життя та відбуваються взаємодіючі події. Дотримуючись, вочевидь, саме таких поглядів Дж. Готтман, територію представляє як матеріальне, просторове поняття, що встановлює сутнісний зв'язок між політикою, населенням і природними умовами. Розглядає територію як одиницю політичної організації простору, що визначає хоча б тимчасово відносини між спільнотою та її сусідами.

Національна територія визначає межі суверенної влади та встановлює просторову форму підвладних їй регіонів. Простір містить у собі як власне фізичний простір (територію), так і його географічне поле (географічні взаємозв'язки). Якщо фізичний простір може характеризуватися дискретністю (переривчастістю), то географічному полю властива континуальність (безперервність).

За аналогією, І. В. Долматов доводить факт існування простору державних подій, що дає можливість виділити не тільки територіальне відокремлення держави, але й її взаємозв'язки з іншими державами, її інтереси на інших територіях і в інших державах. Таким чином, закономірність виникнення поняття «державний простір» викликана існуванням державних подій як на території держави, так і за її межами. Водночас територія є просторовою межею дії державної влади. Отже, державний простір визначається не тільки державною територією, але й всією сукупністю державних подій, що розгортаються у відносинах із прикордонними (суміжними) державами; державами, в яких є в наявності економічні, політичні і культурні інтереси, а також транснаціональними корпораціями, міжнародними й регіоналістичними організаціями й іншими суб'єктами, з якими вибудовуються державні відносини.

Природу держави неможливо розкрити, обмежуючись тільки тією територією, на якій вона розташована. Процеси глобалізації й міграції

населення змушують державну владу все частіше враховувати політичні, економічні, культурні інтереси своєї цілісності за межами власної території. І саме термін «державний простір», дає можливість виділити не тільки територіальне відокремлення держави, але й її взаємозв'язки з іншими державами, її інтереси на інших територіях і в інших державах [3, с. 8-9]. Територія відрізняється від поняття «простір» своєю конкретністю, окресленістю певними координатами. Територія – поняття більш конкретне, матеріальне. Вона володіє не просторовими характеристиками: 1) розміром, (загальна площа); 2) довжиною з півночі на південь і зі сходу на захід; 3) компактністю; 4) географічним положенням на мапі світу; 5) щільністю населення; 6) кліматичними умовами існування; 7) особливістю ландшафту; 8) характером надр; 9) характером кордонів (юридично оформлені чи фактично існуючі; 10) ступенем господарського освоєння.

Додатковим доказом того, що поняття територія та простір не збігаються за обсягом є той факт, що в зарубіжній політичній науці, як предмет політологічних досліджень склалось поняття «брендинг територій». Коли територія вважається брендом – чинником внутрішньої стабільності, перерозподілу світових ресурсів, фактором привабливості для висококваліфікованих спеціалістів, інвесторів, туристів. Зі слів Т.Л. Нагорняка, бренд території – це нематеріальний продукт політичної діяльності, який здатний виступати в якості активу, індикатора розвитку громадянського суспільства, інструментом політичної практики порозуміння суспільства та держави, чинником самоорганізації території у контексті ціннісного відтворення колективних смислів.

Отож територія в сучасних наукових розвідках може інтерпретуватися не обов'язково як матеріальна основа, природна складова життєдіяльності людини, держави, суспільства, а як певна функція або іміджевий ресурс суспільства та держави.